

TİGİN

ISSN: 3023-5391

Analytical Social Sciences Journal Analitik Sosyal Bilimler Dergisi
1(2) 2023

<http://dx.doi.org/10.46868/2023>

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş tarihi | Received: 12.11.2023

Kabul tarihi | Accepted: 20.11.2023

Yayın tarihi | Published: 15.12.2023

Dilber Öcal

<https://orcid.org/0009-0009-7227-4020>

Teacher, Piri Reis secondary school, Turkey, dilberocal@hotmail.com

Zeyyad Öcal

<https://orcid.org/0009-0003-2816-1471>

Teacher, Ali İhsan Arslan Görme Engelliler secondary school, Turkey, zeyyadocal@gmail.com

Sibel Can

<https://orcid.org/0009-0004-2914-7142>

Assistant Principal, Bismil Anadolu High School, Turkey, sibelium21@hotmail.com

Engin Ökmen

<https://orcid.org/0009-0009-0360-1702>

Assistant Principal, Bismil Anadolu High School, Türkiye, engin.okmen@hotmail.com

Ömer Çetinkaya

<https://orcid.org/0009-0000-5814-7871>

Teacher, Turgut Özal Primary School, Turkey, omercet.com@gmail.com

Bilal Sevimli

<https://orcid.org/0009-0000-3331-7520>

Principal, Kıracıtepe Primary School, Turkey, bsevimli_21_pdr@hotmail.com

Seda Yavuz Burçoğlu

<https://orcid.org/0000-0003-2937-9010>

Assistant Principal, Karaçevre School, Turkey, sedayavuz2126@gmail.com

Naif Çiçek

<https://orcid.org/0009-0007-4076-8718>

Principal, Namık Kemal High School, Turkey, naifcicek66@hotmail.com

Atıf Künyesi | Citation Info

Öcal, D., Öcal, Z., Can, S., Ökmen, E., Çetinkaya, Ö., Sevimli, B., Yavuz, Burçoğlu, S. ve Çiçek, N., (2023). **21.** Yy'da Türkiye'de Ortaokul Öğretim Programlarında Çevresel Değerler Eğitimiyle İlgili Programsal Değişikliklerin İncelenmesi, *Tigin Analitik Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (2), 112-125.

XXI. yy'da Türkiye'de Ortaokul Öğretim Programlarında Çevresel Değerler Eğitimiyle İlgili Programsal Değişikliklerin İncelenmesi

Öz

Bu çalışmanın amacı, XXI. yy'da Türkiye'de ortaokul öğretim programlarında çevresel değerler eğitimiyle ilgili programsal değişikliklerin incelenmesidir. İlköğretim programlarının gerek açıklama

kısmında gerekse kazanımlarında değerlere yer verilmiş, değerlerin bireyin gelişimindeki önemi üzerinde durulmuştur. İlköğretim programlarında bireyin çok yönlü gelişimine özel vurgu yapılmış, değerlerin birey gelişimindeki önemine değinilmiştir. İlköğretim düzeyindeki 20 dersin öğretim programında yer alan tüm kazanımların %11,83'ü duyuşsal alana hitap eden ve değer içeren kazanımlardan oluşmaktadır. İlköğretim programlarının tamamında 65 farklı değere yer verilmekte olup en fazla önemsenen değer 92 defa tekrarlanan sorumluluk değeridir. Sorumluluk değerini sırasıyla saygı (38), sağlığa duyarlılık (37), adalet (26), kültürel mirasa duyarlılık (25) ve çalışkanlık (25) değerleri takip ettiği görülmüştür. Bu değerler Millî Eğitim Bakanlığının önemseydiği kök değerler ile belirli ölçüde örtüşmektedir. Değer içeren kazanımın en fazla olduğu programlar ise oyun ve fiziki etkinlikler, beden eğitimi ve hukuk ve adalet programlarıdır.

Anahtar Kelimeler: Değerler, Eğitim, Değerler Eğitimi, Okul, Lisansüstü

In the 21st century, Investigation of Programmatic Changes Related to Environmental Values Education in Secondary School Curricula in Turkey

Abstract

The aim of this study is to examine the curricular changes related to environmental values education in secondary school curricula in Turkey in the 21st century. Values are included both in the explanations and achievements of primary education programmes and the importance of values in the development of the individual is emphasised. In primary education programmes, special emphasis was placed on the multidimensional development of the individual and the importance of values in individual development was mentioned. 11,83% of all learning outcomes in the curricula of 20 primary level courses consist of learning outcomes that address the affective domain and include values. In all primary education programmes, 65 different values are included and the most important value is the value of responsibility, which is repeated 92 times. Respect (38), sensitivity to health (37), justice (26), sensitivity to cultural heritage (25) and diligence (25) values followed the value of responsibility respectively. These values overlap to a certain extent with the root values emphasised by the Ministry of National Education. The programmes with the highest number of value-containing outcomes are games and physical activities, physical education and law and justice programmes.

Keywords: Values, Education, Values Education, School, Postgraduate

Giriş

Değer kavramı, siyaset, ekonomi, din ve devlet gibi birçok alanda karşımıza çıkmaktadır. ABD'de 1920 yılında karakter eğitimi araştırmalarında değer eğitimi kavramı, keşfedilmiştir (Ulusoy ve Arslan, 2016, s. 7). 1970'lerde değerler eğitimi üzerine araştırmalar yayınlanmıştır. 1990'larda toplumsal gerileme, eğitimcilerin ve ailelerin değerleri ve ahlaki eğitimi yeniden vurgulamasına neden olmuştur (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008, s. 73). Değer kavramı siyaset, ekonomi, din ve devlet gibi birçok alanda karşımıza çıkmaktadır. Değer eğitimi kavramı, 1920'lerde ABD karakter eğitimi araştırmalarında keşfedilmiştir (Ulusoy ve Arslan, 2016, s. 7). Hartshorn ve May tarafından 1930'da yapılan bir araştırma, Amerika'da karakter eğitiminin okullardaki öneminin

azaldığını, ancak 1960'larda karakter eğitiminin okul eğitimine yeniden entegre edilmesi gerektiğinin netleştiğini buldu (Titus, 1994). 1970'lerde değerler eğitimi üzerine araştırmalar yayınlandı. 1990'larda toplumsal gerileme, eğitimcilerin ve ailelerin değerleri ve ahlaki eğitimi yeniden vurgulamasına neden olmuştur (Yıldırım ve Demirel, 2019, s. 94). Türkiye'de 2017 yılında uygulamaya konulan ve 2018 yılında uygulamaya konulan müfredat güncellemesinde değerler eğitiminde vurgulanan temel değerler adalet, dostluk, dürüstlük, öz disiplin, azim ve sorumluluk, vatanseverlik ve hayırseverliktir (Bakanlık Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018). 2018 yılında Milli Eğitim Bakanlığı temel değerler kavramını ilk kez kullanmış ve bu değerleri tüm müfredatların merkezine yerleştirmiştir. Türkçe müfredatı dışındaki diğer programlarda da dolaylı olarak değerlere yer verilmektedir ancak bu programlara değer katacak herhangi bir yöntem veya teknik bulunmamaktadır. Türkiye'de değerlerin eğitim programlarında yoğun biçimde yer alması 2017 yılında yapılan kapsamlı program geliştirme sonrasında mümkün olabilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından 18 Temmuz 2017 tarihinde yapılan basın açıklamasında değerler eğitiminin tüm öğretim kademelerinde yaygınlaştırılacağı, daha sistemli bir şekilde uygulanacağı ve öğretim programlarında ayrı bir başlık altında ele alınacağı vurgulanmıştır (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı [TTKB], 2017). Değerlerin kalıcılığı, aktarım ve tekrar yoluyla sağlanabilmektedir. Bu durum, değerlerin yaşatılmasında eğitim ve kültürün önemini ortaya koymaktadır. Değerlerin aktarımında en elverişli araçlardan birisi kuşkusuz eğitimidir. Bu yüzden değerler ve eğitim arasında sağlam ve dinamik bir ilişki bulunmaktadır. Değerlerin değişimi, eğitim sistemine yansımakta ve öğretim uygulamalarında değişime yol açmaktadır. Bu yüzden bir eğitim sisteminin benimsediği değerlerin neler olduğu, formel ve resmî kaynaklarında aranmalıdır. Bu kaynakların başında öğretim programları gelmektedir. Öğretim programları, hangi değerlerin esas alınacağını, başka bir ifade ile hangi değerlerin kazandırılacağını belirlemektedir. Bu yüzden bir eğitim sisteminin öğrencilere hangi değerleri kazandırdığı, ancak öğretim programlarına bakılarak anlaşılmaktadır. Bu çerçevede 21. yy'da Türkiye'de ortaokul öğretim programlarında çevresel değerler eğitimiyle ilgili programsal değişikliklerin incelenmesi, öğrencilerin daha verimli olmasına, eğitim ve öğretimin başarılı bir şekilde ilerlemesine yardımcı olunabilecektir. Dolayısıyla değerler eğitimi, çocukların akademik ve sosyal açıdan gelişimlerini desteklemektedir. Bu araştırma, XXI. yy'da Türkiye'de ortaokul öğretim programlarında çevresel değerler eğitimiyle ilgili programsal değişikliklerini belirlemek amacı ile yapılmıştır. Toplum için gerekli olan değerlerin bireylere etkili bir şekilde kazandırıldığı yerlerin başında okulların geldiği söylenebilir. Değerler eğitiminin öğretim programlarına ne derecede yansıdığı konusu bu araştırmanın temel çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu maksatla, alanyazında öğretim programlarını değerler açısından ele alan çalışmalar incelendiğinde genellikle bir öğretim kademesinin odağa alındığı ve tek bir ders üzerinde araştırmalar yapıldığı görülmektedir (Aktan ve Kılıç, 2015; Baş, 2017; Çekin, 2012; Demir ve Demirhan İşcan, 2007; Gömleksiz ve Cüro, 2011; İdi Tulumcu ve Tulumcu, 2015; Yaşaroğlu,

2018). Ancak, çeşitli öğretim kademelerinde yer alan derslerin tamamını ele alan kapsamlı çalışmalar olmadığından değerlerin Türkiye'deki okul programlarına ne ölçüde yansıdığı hakkında kanaat oluşturmak oldukça güçtür. Bu anlamda program uygulamalarına ve uygulamalarının tespit edilmesi, değerlerin eğitiminin başarısı ve yönü açısından oldukça önem arz etmektedir. Aynı zamanda araştırmacıların, konu ile ilgili yeni çalışmalarına ışık tutacağı beklenmektedir.

1. Değer Eğitiminin Önemi, Amacı ve Gerekliliği

Değerler eğitiminin amacı, bir zihni sağlıklı, masum, doğal ve özenli, daha yüksek düzeyde duyarlılık ve algılama yeteneğine sahip hale getirmeyi amaçlar (Hakam, 2018). Altan'a (2011, s. 5-6) göre, Değer Eğitiminin Amaçları aşağıdaki noktalarla anlaşılabilir.

1. Yaşam boyu öğrenmenin temelini oluşturur
2. Öğrenciyi iş dünyasına hazırlar
3. Anlama düzeyini zenginleştirir
4. Gençlerin farkındalığını teşvik eder
5. Sosyal uyum ve ulusal bütünleşmeyi teşvik eder
6. Çelişen değerlerle başa çıkma becerisi geliştirir.

Jones'a (2009) göre değerler eğitiminin amacı, belirli bir alanda toplumsal olarak kabul görmüş değerleri bireylere aşlamak ve iyi karakterli bireyler yetiştirmektir. Onlara göre değerler eğitiminin amacı, okul aracılığıyla bireylerde değerleri tekrar içselleştirmektir. Değerler eğitimi, çocukların psikolojik ve sosyal gelişimini dikkate alır ve topluma faydalı temel değerleri aşlamayı amaçlar. Değerler eğitiminin amaçları göz önünde bulundurulduğunda değerler eğitimi ile ilgili araştırmalara devam edilmesi, bu konuda çeşitli teoriler geliştirilmesi ve bu hedeflere ulaşmak için yurt içi ve yurt dışında birçok araştırmacı ile iş birliği yapılması önemlidir. Ek olarak, öğrenmeyi kolaylaştırmak ve deneyimli eğitimciler ile etkileşim kurmak için eğitim değerlerinizi etkili bir şekilde iletmek için ihtiyacınız olan materyallere ve stratejilere ihtiyaç olmaktadır. Bir durumla karşılaştığında, temel ahlaki değerlere dayalı olarak, bireye bunun her zaman norm olması gerektiğini hatırlatın. Değerler eğitimi, bireylerin sorumluluklarının farkına varmasına, başkalarını önemsemesine, farklılıklara saygı duymasına, olay ve durumlara karşı sabırlı olmasına ve daha birçok değeri içselleştirmesine yardımcı olur. Bir insanı asil ve onurlu bir insan yapmak için de değerler eğitimi gereklidir. Bu ve benzeri nedenlerle geçmişten günümüze insanı insan yapan iyilik ve hak kavramlarının farkına varmak için eğitim ve öğretim dâhil hayatın her alanında değerler eğitimine ihtiyaç duyulmaktadır.

2. Türk Milli Eğitiminde Değer Eğitimi

Türkiye'de 2005 yılından bu yana ilk kez müfredatta değerler ve değerler eğitimine net bir şekilde vurgu yapılmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı'na göre 2010 yılından itibaren temel eğitim kurumlarında değerler eğitimi uygulaması tek bir başlık altında uygulanmaya başlanmıştır. Türk Milli Eğitim Sistemi 2018 Müfredat Güncellemesi ile kök değerler kullanılmaya başlanmıştır. Müfredat yenilenmiş ve branş okullarının içeriklerine bütüncül bir yaklaşım benimsenerek değerler

eğitimi gerçekleştirilmiştir. Değerler eğitimi uygulamasında, eğitim sisteminde ve öğretmen kalitesinde bütüncül bir yaklaşım geliştirmek önemlidir. Günümüzde değerler eğitimine yapılan vurgu, değerlere her geçen gün daha fazla ihtiyacımız olduğunun kanıtıdır (Ersoy, 2019, s. 184). Araştırmacılar tarafından yapılan bir araştırma, bir çocuğun kişilik gelişiminin beş yaşına kadar %80 oranında ilerlediği sonucuna varmıştır. Çocuklara küçük yaşlardan itibaren eğitim yoluyla bilinçli olarak aşılanan değerler, onların iyi birer vatandaş olmalarına yardımcı olurken, karakterlerini de daha sonraki yaşamlarında şekillendirirler. Yaşamın ilk beş yılı karakter gelişimi için kritik olduğundan, bu yaş grubu için eğitim ve öğretim faaliyetlerinde değer oluşturma araştırmaları daha kapsamlı ve etkilidir. Milli Eğitim Bakanlığı değerler eğitimi araştırmalarını desteklerken okullarda değer eğitimi destekleyecek projeler geliştirmeye devam ediyor. Örneğin bu yaş grubu değerler tablosuna ek olarak okul öncesi dönemde değerlerin öğretilmesi için bir değer ağacı etkinliği geliştirilmiştir. Bir değer ağacı etkinliği, onu kimin uyguladığına bağlıdır (Ulusoy ve Dilmaç, 2018, s. 62). Dolayısıyla değerler nasıl davranmamız gerektiği konusunda bizlere rehberlik etmektedir. Kimliğimizi ve kişiliğimizi de şekillendiren değerler toplumdaki uyuma, huzura zemin hazırlamaktadır. Değerlerden yoksunluk ise şiddet ve düzensizliğe neden olabilmektedir. Bu bağlamda, şiddet ve çatışmadan uzak, demokratik ve barışçıl bir toplum oluşturmak için yeni nesle mutlaka milli eğitim çatısı altında değerler eğitimi verilmelidir.

3. Millî Eğitim Bakanlığı ve Değerler Eğitimi

Tabi geleceğin gençlerini inşa eden Eğitim kurumlarının değerler eğitiminden sıyrılmış olarak ele alınması düşünülemez. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı 2010 yılında valiliklere, tüm okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim okullarına ders içi ve ders dışı etkinlikleriyle değerler eğitimi ile ilgili faaliyetlerin gerçekleştirilmesi hususunda B.08.0.TTK.0.72.02.00 (2010/53) sayılı bir genelge göndermiştir. Bu genelgede değerler eğitiminin toplumun tümünü ilgilendirdiğinden çok boyutlu ele alınması gerekliliği üzerinde durulmuş ve eğitim sistemini oluşturan tüm unsurların bu konuda duyarlılık ve bilinç kazanmasına ihtiyaç duyulduğundan bahsedilmiştir.

Genelge de bireyi, aileyi, yaşadığımız toplumu ve dünyayı tehdit eden risk ve sorunların çözümünde toplumsal yaşantımızın temel yapısını oluşturan millî, manevî, sosyal, ahlaki ve kültürel değerlerimizden yardımlaşma, dayanışma hoşgörü, misafirperverlik, vatanseverlik, doğruluk, iyilik, temizlik, çalışkanlık, dürüstlük, sevgi, saygı, duyarlı olma, adil olma, paylaşımcı olma gibi kazanımların en önemli referans kaynağımız olacağının üstünde önemle durulmuştur. Ayrıca öğretmenlerin de öğrencilere değer kazandırma hususunda öncü rol ve görevleri bulunduğu vurgulanmıştır. Cihan Değerler Eğitimi Projesinin dayanağını 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu, Millî Eğitim Bakanlığı Stratejik Planı ve 18. Millî Eğitim Şurasından aldığını belirtir ve bu projenin okullarda uygulanmasından öncelikle her il için saptanan Proje Yürütme Kurullarının sorumlu olduğunu ekler (Cihan, 2014, s. 434). 18. Millî Eğitim Şûrasında değerler eğitimi konusu

– Spor, Sanat ve Değerler Eğitimi başlığı altında incelenmiştir. Bu başlık altında 29. maddeden başlayıp 39. madde de dâhil olmak üzere on (10) maddelik yer tutan değerler eğitimi ile ilgili kısım madde sıraları da değiştirilmemek kaydıyla aşağıda verilmiştir (18. Milli Eğitim Şurası).

4. Türkiye’de ve Dünyada Değerler Eğitimi Programları

İnsani Değerler Programı (İDE), insanı mükemmelliğe ulaştırma amacıyla çocuğun kişiliğini tamamıyla geliştirme ve bir çocuktaki iyi tarafı ortaya çıkarma çabasıdır. Aşağıda açıklanan beş değer (iç huzur, sevgi, doğru davranış, hakikat ve şiddetten kaçınma), çocuklarla tek başına kullanıldığında soyut ve monoton hale gelebilir. Bu nedenle, mutluluk, dürüstlük, sabır, paylaşma, cesaret, merhamet, saygı ve düşünceli davranma gibi "ilgili değerler" olarak adlandırılan değerler diğer pek çok değerle de ilişkilidir (Kulaksızoğlu ve Dilmaç, 2000).

İnsani Değerler Eğitimi programının amacı, doğuştan çocuklarda var olan özellikleri, "İnsani mükemmelliğe erişme" ve insanın yaratılışının anlamını tamamen ortaya çıkarmadır. Bu program kullanılarak katılımcıların sorumluluk, çeşitli beceriler geliştirme (edinilmiş bilgileri analiz etme, ilişkide olduğu insanla iş birliği kurabilme) ve kişisel gelişim alanında belirli bir dereceye kadar farkında olmalarının sağlanması gerekmektedir. İDE Programı beş evrensel değerden söz etmektedir (Kulaksızoğlu ve Dilmaç, 2000). Bunlar:

1. Sevgi
2. Hakikat
3. İç huzur
4. Doğru davranış
5. Şiddetten kaçınmadır.

Sevgi: İDE programında, bir duyu değildir. Kalbin kapsayıcılığının büyümesi olarak görülür. Sevgi, en yüce bir değerdir ve üm evreni bir arada tutar. Sevgiyle canlanmak herkese karşı vicdanlı olmak demektir.

Hakikat: Hakikati zaman, mekân değişikliklerden etkilenmez ve birey hakikati anlama gücüyle keşfeder. Doğru sözlü insan, yalnızca gerçeği söyleyen insan olmayıp, eylemlerinde ve ruhunda da dürüst olan, söyledikleri, yaptıkları, inandıkları ve düşündükleri arasında uyum olandır.

İç huzur: Huzursuzluk ve kafa karışıklığı duygusal sistemimiz tedirgin edildiğinde ortaya çıkar. İç huzur duygusal seviyede, son derece önemli aranan insani bir değerdir. Bu bir ahlaklılık hali değildir fakat sakinlik ve duygusal bir dengelilik halidir. İç huzur duygular sakinleştirildiği takdirde ortaya çıkar ve eylemler de duygusal istekler tarafından karartılamazlar.

Doğru davranış: Her davranışın gerisinde, duyulardan birinin etkilediği bir düşünce bulunmaktadır. Aynı zamanda ruhumuzda iki güç vardır. Biri irade ve diğeri de arzulardır. Arzular bireyi dibe batırır, ancak irade de hayatta olması gereken doğru seçimleri yapma eğilimini güçlendirir. Çocukların kendilerini ayakta tutma ve iyi alışkanlıklar kazanma yetilerinin yanı sıra ahlaki ve toplumsal yetiler kazanmaya da ihtiyaçları bulunmaktadır. Çocuklar, toplu yapılan

etkinlikler ve öyküler ile problem çözme yeteneğini, doğru davranış kazanmayı, iyi davranışı, özgüven ve liderlik özelliklerini edinebilmektedirler.

Şiddetten kaçınma: Değerler canlı ve cansız her şeyi kucaklayan insanlarla aramızdaki ilişkiyi aşan evrensel bir şeydir. Şiddetten kaçınma bulunduğumuz ortama karşı bir sorumluluğumuzun olduğunun farkında olmamızdan kaynaklanır. Aynı zamanda şiddetten kaçınma, tüm hayat biçimlerine yönelik anlayış ve uyumdur. Bunun pratiği sadece fiziksel yönüyle engellenme olmamakta, düşünceleri, sözleri ve hareketleri de içine almalıdır.

İnsani Değerler Eğitiminde Kullanılan Yöntemler:

1. Sessiz oturuş,
2. İlgi Uyandıran İpucu,
3. Grup halinde şarkı söylemek,
4. Öykü anlatma,
5. Grup etkinlikleri,
6. Oyun oynamadır.

Bunların yanında Yaşayan Değerler Eğitimi kuruluşu tüm dünyada kar gütmeyen değerler eğitimi ile ilgili organizasyonlar yapmaktadır ve UNESCO tarafından desteklenmektedir. Birleşmiş milletlerin On yıllık uluslararası uygulamaları çerçevesinde, şiddetin önlenmesi ve dünya barışının bir parçası olarak devamlılığını sürdürmektedir. İsviçre’de bir kuruluş olan ALIVE yaşayan değerler eğitimini destekleyen kuruluşları bir araya getirmektedir. Özel dini politik hiçbir yanı yoktur ve bağımsız bir organizasyondur. Bu program 12 tane evrensel değeri keşfetmek ve geliştirmek üzere tam beş kitap serisinden oluşmaktadır. Bunlar; 3-7 yaş çocukları için yaşayan değerler aktiviteleri, 8-14 yaş çocukları için yaşayan değerler aktiviteleri, ebeveyn grupları için yaşayan değerleri, genç yetişkinler için yaşayan değerler eğitimi rehberi, yardımcı bir rehber ve YDEP eğitici rehber eğitmenidir (Tillman, 2014, s. 16). YDE’ nin amacı bireylerin fiziksel, zihinsel, duygusal ve ruhsal boyutlardan oluştuğunu fark ederek, bireylerin bir bütün olarak gelişimi için bir takım kılavuz ilkeler sağlamaktır. Bunlar:

1. Bireylerin farklı değerleri kendileri, diğerleri, toplum ve tüm dünyayla ilgili olarak açıklamaları, uygulama yolları üzerine düşünmeleri ve bunları yansıtmaları için yardımcı olmak,
2. Kişisel ve toplumsal tercihleri olumlu yapma ile ilişkili güdülenme, anlayış ve sorumluluğu derinleştirmek,
3. Bireylerin kendilerinin kişisel, sosyal ve ahlaki değerleri seçme ve bunları geliştirmenin farkında olma,
4. Eğitimi, öğrencilere bir hayat felsefesi olarak görme konusunda öğretmenlere, bakıcılara teşvik etmedir (Tillman, 2014, s. 120).

5. Yöntem

6.Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın Deseni, öğretim programlarında yer alan değerlerin tespit edilmesini amaçlayan bu araştırma, nitel desende tasarlanmış olup, bir durum çalışması özelliği taşımaktadır. Herhangi bir durumun ayrıntılarını tanımlamak, açıklamak ve değerlendirmek amacıyla bu yönteme başvurulmaktadır (Gall, Gall ve Borg, 2007). Durum çalışması, bir olayın, ortamın, öğretim programının, sosyal toplulukların ya da birbiri ile bağlantılı sistemlerin betimlendiği ve incelendiği bir araştırma desendir (McMillan, 2012; Merriam, 2018). Durum çalışması, bir durumun ya da olayın derinlemesine ele alınmasını mümkün kılmaktadır (Davey, 2009). İlköğretim programlarının detaylı bir şekilde incelendiği bu çalışmada, belirlenen durum programların kazanımlarında yer alan değerlerin neler olduğunun ortaya konulmasıdır. Doğası gereği durum çalışmalarında nicel ve nitel veriler birlikte kullanılabilir. Durum çalışmasının nicel ve nitel verileri bir araya getirerek kullanılmasına imkân sunması, durum çalışmasını güçlü bir yöntem haline getirmektedir (Yin, 2003). Çalışmada belirlenen durumun net bir şekilde ortaya konulabilmesi ve açıklanabilmesi için araştırma tasarımında nicel ve nitel veriler birlikte sunulmaya ve yorumlanmaya çalışılmıştır.

6. 1. Kaynakların Toplanması

Araştırmanın temel verileri, Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından yayınlanan ilköğretim düzeyindeki tüm derslere ait öğretim programlarıdır. Çalışmaya kaynak teşkil eden öğretim programları “<http://mufredat.meb.gov.tr/Programlar>” adresindeki ilköğretim başlığı altından elektronik ortamda elde edilmiştir. Derslerin seçilmesi konusunda özel bir ayırım yapılmadan bütüncül bir bakış açısı geliştirilebilmesi amacıyla belirtilen sitede yer alan tüm programlar tek tek indirilerek incelenmiştir.

6.2. Verilerin Analizi

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2017 yılında yenilenen ilköğretim programları, çalışmanın amaçları doğrultusunda incelenmiştir. Araştırma verilerinin analizinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Bu çerçevede öğretim programlarında yer alan değerlerle ilgili olduğu düşünülen kelime, cümle ya da paragraf biçiminde yer alan ifadeler içerik analiz birimi olarak kabul edilmiş, programların genelinde ve kazanımlarında değer ifadeleri aranmıştır. Çalışmanın verimliliği ve analiz sürecinin kolaylaştırılması maksadıyla her bir dersin öğretim programı ayrıntılı biçimde incelenmiş ve sınıf-kazanım numaraları eşleştirilmiştir. Benzer anlam içeren ancak farklı biçimde ifade edilen değerler gruplandırılarak bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, ilk olarak programların açıklamalar kısmında belirtilen değerler ortaya konulmuş, daha sonra programların kazanımlarında yer alan değerler saptanarak tablo üzerinde belirtilmiştir. Gerek kazanımlarda geçen değer ifadelerinin tespiti gerekse bu değerlerin ilişkili

olduğu kategorilerin belirlenmesi sürecinde kodlama güvenilirliği metoduna başvurulmuş, 5 uzmana kazanımlardan çıkarılan değerlerin hangi değer kategorisinde yer aldığına ilişkin görüş sorulmuştur. Böylece uzman görüşlerinde uzlaşma aranmıştır. Kodlayıcı güvenilirliği çalışması kapsamında, araştırmacıların her biri tarafından ayrı ayrı yapılan kodlamalar karşılaştırılarak aralarındaki uyum aranmıştır. Miles ve Huberman'ın (1994, s.64) formülü [Güvenirlik= görüş birliği/görüş birliği+görüş ayrılığı X 100] kullanılarak yapılan hesaplamalarda kodlayıcılar arasındaki uyum oranı %93 olarak belirlenmiştir. Güvenirlik hesaplama oranının %90 ve üstü olması, araştırma için güvenilir kabul edilmektedir. Hesaplanan sonuç araştırma için güvenilir kabul edilmiştir. Bu süreç sonucunda öğretim programlarında tespit edilen değerlere ilişkin bulgular aşağıda sunulmuştur.

7. Bulgular ve Yorum

Aşağıda Milli Eğitim müfredatlarında yer alan değerler eğitimi programı ile ilgili örnek mahiyetinde ilköğretim Türkçe ders kazanımlarının bir kısmını verilmiştir.

Dürüstlük: Şaşırın çocuk balolardan birini hani bana verecektiniz? Baloncu ise senin ki ağaçta kaldı deyince çocuk ayakta duracak hali kalmayarak kaldırım kenarına çöküverdi (Baran ve Diren, 2020, s. 35). Baloncunun sözünde durmaması çocuğun dürüstlük değer anlayışına olumsuz bir örnek olarak çıkmaktadır.

Sevgi: “Başka düşünecek bir şey kalmamış gibi bugünlerde iyi dileklerde vedalaşmaya taktım. Bir öğretmen arkadaşşıma sekreter hoşça kalın deyince öğretmen arkadaşşımin ağzını aradım (Hoşça Kalın, Güle Güle) (Baran ve Diren, 2020, s. 16).

Sorumluluk: “gençlerden biri sabaha karşı eve dönerken iyi akşamlar! dileklerini duyunca, camı açıp ne iyi akşamları beyefendi akşam bitti sabah oldu diye sesleneceği ama...? (Hoşça Kalın, Güle Güle) (Baran ve Diren, 2020, s. 16). Kişinin karşı tutumu ve bunu düzeltmeye çalışması sorumluluk değerini anlatır.

Yardımsverlik: “Bugün de Anadolu'nun birçok köy ve kasabasında, köyün ve kasabanın ortaklaşa malı olan köy odaları, misafirhaneler vardır. Bir konuk geldiği zaman bu odalarda ağırlanır, yedirilir, içirilir. Karşılığında hiçbir şey beklenmez...” (Anadolu'da Konukseverlik Gelenekseldir) (Baran ve Diren, 2020, s. 23).

Tablo 1: Birey ve Toplum Temasındaki Kök Değerler

	Adalet	Dostluk	Dürüstlük	Özlenenim	Sabır	Saygı	Sevgi	Sorumluluk	Vatanseverlik	Yardımsızlık
Memleket İsterim									✓	
Hosca Kalın. Güle Güle							✓	✓		
Anadolu'da Konukseverlik Gelenekseldir							✓			✓
Türk Konukseverliğine Tarihsel Bir Örnek Olay: Köy Odaları							✓			✓
İlk Ders							✓			
Cocuk ve Baloncu	✓		✓				✓			
1. Tema Değerlendirme Sevgi Ormanı							✓			

Millî Mücadele ve Atatürk;

Zorunlu derslerden biridir. Bu temanın değerleri vatanseverlik ve sevgidir. En vatansever değerler şarkı sözlerine dahil edildi.

Vatanseverlik:

“...Mustafa Kemal'in kağnısı derdi, kağnısına”

“Mermi taşırdı öteye, dağ taş aşardı.”

“Çabuk giderdi, çok götürürdü Elifçik,”

“Nam salmıştı asker içinde.”

“Bu kez yine herkesten evvel almıştı yükünü,”

Doğrulmuştu yola önceden önceden...” (Mustafa Kemal’in Kağnısı) (Baran ve Diren, 2020, s. 40).

Metnin bu kısmı vatansever değerleri en iyi şekilde yansıtmaktadır. Metinde vatanseverliğin değeri, vatana bağlılık ve dayanışma hali ile anlatılmaktadır.

Düşmana saldırmak, metnin bu bölümünde görüldüğü gibi vatansever değerleri yansıtır. Vatanseverliğin değeri, metinde dayanışma ve sadakate dayalı tutum ve eylemler aracılığıyla gösterilmektedir.

Tablo 2. Milli Mücadele ve Atatürk Temasındaki Kök Değerler

	Adalet	Dostluk	Dürüstlük	Özdenetim	Sabır	Saygı	Sevgi	Sorumluluk	Vatanseverlik	Yardımsızlık
Mustafa Kemal'in Kağnısı									✓	
Dumlupınar Savaşı							✓		✓	
6 Mart 1915 Gecesi									✓	
6 Mart 1915 Gecesi 8. Etkinlik Çanakkale									✓	
Bir Temmuz Gecesi									✓	
Sahin Bey									✓	
2. Tema Değerlendirme Saros Körfezi									✓	

"Milli Mücadele ve Atatürk" temasında yedi metinde vatan sevgisi, bir metinde sevginin değeri işlenir. Vatanseverliğin değeri, vatanseverlik doktrini üzerinde olumlu bir etkisi olan çeşitli belgelerde farklı şekilde ele alınmıştır. Temanın temasına uyan temel değerleri yansıtmaktadır.

Doğa ve Evren;

Dürüstlük: "Demek ki onun için televizyoncular buradaydı. Ertesi gün Ömer'e Artık Sinan Bey'e güveniyor musun? diye sordu. O da Artık güvenebiliriz dedi. Birlikte güldüler..." (Bu Nehir Bizim) (Baran ve Diren, 2020, s. 72).

Sinan Bey'in çocuklarına verdiği sözleri tutması ve onlarla birlikte hareket etmesi dürüst olmanın, güvenilir olmanın, verdiği sözü tutmanın ve dürüst olmanın ne kadar önemli olduğunu gösteriyor. Nehir ile ilgili sıkıntıya duyarsız kalınmaması onu kurtarmak için çalışılması kendisine, çevresine, ailesine karşı sorumlu olma tutum ve davranışı ile sorumluluk değerini yansıtır.

Tablo 3. 4. Sınıf Millî Kültürümüz Temasındaki Kök Değerler

	Adalet	Dostluk	Dürüstlük	Özdenetim	Sabır	Saygı	Sevgi	Sorumluluk	Vatanseverlik	Yardımsızlık
Kilim							✓			
Vatan Yahut Silistre									✓	
Boğac Han						✓				
Ali Kuscü						✓				
Geyik Ana							✓		✓	

Vatandaşlık;

Özdenetim: "Ben aç kalabilirim ama özgür olmayı, aç kalmaya tercih ederim. Diye köpeğe seslenerek veda eder." (Özgürlük) (Baran ve Diren, 2020, s. 150).

Bu pasajda da görüldüğü gibi kurt kendi seçimine göre yaşamayı seçmiştir. Metinde zor durumlarda bile özgürlüğü tehdit etmeyen kurt, sorumluluk alma tutum ve davranışını, davranış ve kendine hakim olmanın önemini tasvir eder.

Sevgi: “Daha birkaç gün öncesine kadar kendisine öfkeyle baktığım bekçi amcayı artık sevmeye başlamıştım. Meğer onun bağırip çağırmaları boşuna değilmiş. Her düdük çaldığında bizi korkutmak için değil..” (Çocuk Bahçesindeki Bekçi) (Baran ve Diren, 2020: 138)

Metnin bu bölümünde çocuğun bekçinin değerini anlaması vefalı olma davranışını dolayısıyla sevgi değerini anlatır.

Tablo 4. 4. Sınıf Vatandaşlık Temasındaki Kök Değerler

	Adalet	Dostluk	Dürüstlük	Özdenetim	Sabır	Saygı	Sevgi	Sorumluluk	Vatanserverlik	Yardımserverlik
Cocuk Bahçesindeki Bekçi							✓			
Bilinçli Tüketici								✓		
Özgürlük				✓						
Sokak						✓			✓	
Ciftci ile Çocukları									✓	

Erdemler;

Adalet: “İyiliğin değeri bilinecek, bilmeyenler cezasını çekecek, diyerek çuvalı sırtladığı gibi ormanın içinde gözden kaybolmuş.” (İyiliğin Değerini Bilen Kim?) (Baran ve Diren, 2020, s. 187). Metnin bu bölümünde kötü niyetli kurdun cezasını çekmesi adil olma tutum ve davranışı ile adalet değerini anlatır.

Sonuç

Bu çalışmada, yenilenen ders programları değerler açısından incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre 2017 programlarında önceki programlara kıyasla değerlere ve değerler eğitimine özel vurgu yapılmış, ders programlarının giriş kısmında değerler konusu ayrı bir başlık altında işlenmiştir. Programlarda duyuşsal alana hitap eden ve değer içeren çok sayıda kazanım yer almaktadır. Programlarda eğitim kurumlarının değer eğitimini amaç edinmesi gerektiği, eğitimin değerlerle şekillenmiş bir etkinlik olarak görülmesi gerektiği belirtilmiştir (Türkçe Dersi Öğretim Programı, 2017). Yaşaroğlu (2018) tarafından eski öğretim programlarına yönelik olarak yapılan araştırmada, 1968 ve 1998 programlarında değerler eğitimine ayrı bir başlıkta yer verilmediği belirtilmektedir. Aynı araştırmada, 2005 programında Programın Temel Yapısı ve Başlığı altında değer ifadelerinin yer aldığı, 2017 ve 2018 programlarında ise değerlere özel vurgu yapıldığı ifade edilmiştir. Söz konusu bulgular bu çalışmanın bulgularıyla uyum göstermektedir. İlköğretim programlarının değer felsefesi iyi insan iyi vatandaş anlayışı

üzerine temellendirilmiştir. Yenilenen ilköğretim programlarında, bireyin çok yönlü gelişimine özel vurgu yapılmış, değerlerin birey gelişimindeki önemi üzerinde durulmuştur. Yaşaroğlu, (2018) 2005 yılı ve sonrasında geliştirilen programların giriş kısımlarında değer vurgusunun gittikçe arttığını belirtmektedir. Söz konusu araştırmanın sonuçları elde ettiğimiz bulgular ile örtüşmektedir. 2017 programı, değerlerin işlevi üzerinde durmakta, programda kazandırılacak değerlerin, bireyin sağlıklı ve dengeli biçimde gelişmesine katkı sağlayacağı ifade edilmektedir. Ayrıca değerlerin yeni nesillere aktarılmasının kültürel devamlılığın sağlanması ve eğitim hedeflerine ulaşılması açısından önemli olduğuna işaret edilmektedir (Bilişim Teknolojileri ve Yazılım Dersi Öğretim Programı, 2017, s. 8). Yenilenen ilköğretim programlarında insan ilişkilerinin değerler tarafından düzenlendiğine vurgu yapılarak, millî, manevî ve evrensel değerlerin öğrencilere tanıtılması, benimsetilmesi ve bunların içselleştirilerek davranışa dönüştürülmesinde ailenin, toplumun ve medyanın yanı sıra öğretim programlarının da önemli rolünün olduğu belirtilmektedir (Oyun ve Fiziki Etkinlikler Dersi Öğretim Programı, 2017, s. 8). Programda ayrıca öğretim programının uygulayıcısı olan öğretmenin değerler eğitimine ilişkin farkındalığının yanı sıra yeterliliğinin, becerisinin ve model olabilme özelliğinin de önemli olduğu vurgulanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre şu önerilere yer verilebilir:

*Değerler eğitimi programı ile alakalı öğretmenlere yönelik hizmetiçi eğitimler verilmesi gerekmektedir.

*Değerler eğitimini kazandırmada öğrenciyi ilgilendiren aile, öğretmen ve yönetici işbirliğine ihtiyaç duyulmaktadır.

Değerler eğitimi ile ilgili karma çalışmalar yapılabilir.

Kaynaklar

- Baran, Ş. ve Diren, E. (2020). *5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*. Anıttepe Yayınları.
- Cihan, N. (2014). Okullarda Değerler Eğitimi ve Türkiye'deki Uygulamaya Bir Bakış. *Electronic Turkish Studies*, 9 (2), 429-436.
- Demircioğlu, İ. H. ve Tokdemir, M. A. (2008). Değerlerin Oluşturulma Sürecinde Tarih Eğitimi: Amaç, İşlev ve İçerik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6 (15), 69-88.
- Ersoy, F. (2019). Türk Eğitim ve Kültür Tarihinde Değer Eğitimi. (Ed. S. Z. Genç ve A. Beldağ). (s. 184). *Karakter ve değer eğitimi*. içinde Pegem Akademi.
- Hakam, K. A. (2018). Tradition of value education implementation in indonesian primary schools. *Journal of Social Studies Education Research*, 9 (4), 295-318.
- Jones, T. M. (2009). Framing the framework: Discourses in Australia's national values education policy. *Educational Research for Policy and Practice*, (8), 35-57.
- Kulaksızoğlu, A. ve Dilmaç, B. (2000). İnsani Değerler Eğitimi Programı. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, (12). 199-208.

- Tillman, D. (2014). 8-14 Yaş Grubu Öğrencileri İçin Yaşayan Değerler Eğitimi Etkinlikleri. (Çev. V. Aktepe). Eğitim Yayınevi.
- Titus, D. N. (1994). *Values education in American secondary school. Kutztown University Education Conference.* <https://eric.ed.gov/?id=ED381423>
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2016). *Değerler Eğitimi.* Pegem Akademi.
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2018). *Değerler eğitimi.* Pegem Akademi Yayınları.
- Whitney, I. B. (1986). *The status of values education in the middle and junior high schools of Tennessee* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Tennessee State University.
- Yaşaroğlu, C. (2018). Öğretim Programlarında Değerler: Hayat Bilgisi Dersi Örneği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (5), 725–733.
- Yıldırım, S. G. ve Demirel, M. (2019). Türk Tarihinde Değerler ve Değerler Eğitimi Üzerine Bir İnceleme. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 5 (1), 92-99.